



بررسی ضرورت افشاء وجود قرارداد تأمین مالی داوری بین‌المللی توسط شخص ثالث و لزوم صیانت از افشاء سایر اطلاعات  
محمد مهدی اسدی

کیفیات مشدده جرم در حقوق کیفری ایران

محمد کمالی، محمدباقر بصیر

مبانی حقوق طبیعی جان لاک و تاثیر آن در کنوانسیون حقوق کودک

محمد مهدی داور، سعیده تسلیمی

قضازدایی؛ نگرشی برای پیشگیری از پایداری بزهکاری نوجوانان

محمد جوان‌بخت، پریسا کریمی، محدثه صادقیان لمراسکی

بررسی مفهوم دارنده سند تجاری

سارا فرزادی مهر، شاپور محمدحسینی، محمدرضا حقیقی

تأثیر سبک زندگی اسلامی در پیشگیری از جرایم یقه سفیدها: بررسی فقهی و حقوقی

مریم کمائی، زهرا انصاری فر، پیتر گاتسچالک

روش‌های حل و فصل اختلافات در قراردادهای فیدیک

آرمان یعقوبی مقدم، محمد غلام پور ویشکائی، محمد یارارشدی

واکاوی سیر تکوینی پدیده مجرمانه نسل‌کشی در بستر تاریخی

محمد جوان‌بخت، مینو محمدی، کیومرث کلانتری درونکلا

نقش قاضی اجرای احکام کیفری در بازدارندگی و فردی کردن مجازات

زهرا نظری

نقد و ارزیابی مسئولیت‌مدیران در قبال بدهی‌های مالیاتی شرکت بر اساس لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت و قانون مالیات‌های مستقیم

نیما رضائی، محمد شجاعی فر، امیرحسن ابوالحسنی

جرایم مالیاتی با دیدگاه کیفر شناختی در حقوق ایران

سیده فائزه فاطمی

مرجع صالح و عنوان خواسته در دعاوی ملی شدن اراضی

مسلم اله یاری

چالش‌های اجرایی دفاتر حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان با محوریت نقش دادیار

سید مهدی احمدی، نسترن ارزانیان

مسئولیت زیست محیطی شرکت‌های چندملیتی در صنعت نفت با تأکید بر اصل «پرداخت آلوده‌ساز»

هادی مسعودی فر، فاطمه نعیمی شامل

تأثیر عدالت ترمیمی و سیاست جنایی بر بزه‌دیدگی جنسی اطفال (از حمایت تا بازپروری)

سید حسین دهقان نیری، مریم مسافری

حق تعیین سرنوشت به مثابه یکی از حقوق بنیادین بشر در خصوص اشخاص تراجنسیتی (با تأکید بر دادنامه صادره از شعبه

سیزدهم دادگاه تجدیدنظر استان مازندران)

محمدسعید حسینی، حشمت رستمی درونکلا، محمد مهدی ساکی، فاطمه دهقان، عباس رضایی گیلانی

حمایت از حقوق فرهنگی زندانیان در اسناد بین‌المللی، منطقه‌ای و نظام حقوقی ایران

مرجان نگهی مخلص آبادی

تحلیل نظام حقوق مالیاتی حاکم بر شرکت‌های تجاری

پریسا رضوان، علی زارع

کرامت انسانی در حقوق کیفری و اسناد بین‌المللی

محمدامین ابراهیمی

نقش اموال تملیکی دولت در پیشبرد اهداف اقتصادی: تحلیل قوانین و بررسی موانع و راهکارها

الهام درکی، آپدا مخترع، بهنام رستگاری

موضوعیت و ادله اثبات جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

صادق بنی طرفیان حویبزاوی

سیاست کیفری افتراقی قانون نیروهای مسلح در قبال فروش اموال و اشیای نظامی

یاسر شاکری



## Examining the Concept of the Holder of a Commercial Document

## بررسی مفهوم دارنده سند تجاری

Sara Farzadimehr

Master's student in Private Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Ahvaz Branch, Ahvaz, Iran (Corresponding Author)

سارا فرزادی مهر  
دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)  
Farzadimehr.sara@gmail.com  
<http://orcid.org/0009-0005-5498-4660>

Shapoor Mohammadhosseini

Member of the Faculty of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Ahvaz Branch, Ahvaz, Iran

شاپور محمدحسینی  
عضو هیات علمی گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران  
m\_Shapoor@yahoo.com  
<http://orcid.org/0009-0003-0789-9653>

Mohammadreza Haghghi

Ph. D. in Jurisprudence and Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Ahvaz Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

محمدرضا حقیقی  
دکتری فقه و حقوق، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران  
mohammadhaghghi50158@gmail.com  
<http://orcid.org/0000-0001-9428-9842>

### Abstract

In this article, the meaning and concept of the holder of a commercial document in commercial law, judicial procedure and from the point of view of the civil law are discussed. Basically, the owner refers to person who owns the commercial document, however, there is no precise definition of it in commercial law; In Articles 2 and 11 of the Check Issuance Law, the definition of holder is stated. In this research, it was concluded that the holder in commercial law is divided into three categories: legal holder (in good faith), civil and actual holder, and the holder in good faith is considered one of the most important types of holder. The holder of the check is actually the owner of the commercial document who can demand the payment of the check from those responsible for its payment. The holder includes the persons to whom the check was transferred or the beneficiary, etc.

**Keywords:** Holder of the Document, Holder in Good Faith, Commercial Document.

### چکیده

در این مقاله، به بررسی معنا و مفهوم دارنده سند تجاری در حقوق تجارت، رویه قضایی و از دیدگاه قانون مدنی پرداخته می‌شود، دارنده سند تجاری (چک)، سفته و برات) به عنوان یکی از ارکان مهم این سند تجاری به شمار می‌رود. اصولاً دارنده به همان شخص متصرف سند تجاری اطلاق می‌گردد با این حال در حقوق تجارت تعریف دقیقی از آن ذکر نشده است؛ در ماده‌های ۲ و ۱۱ قانون صدور چک، تعریف دارنده بیان گردیده است. در این پژوهش، این نتیجه حاصل گردید که دارنده در حقوق تجارت به سه دسته دارنده قانونی (با حسن نیت)، مدنی و واقعی تقسیم می‌گردد و دارنده با حسن نیت از مهم‌ترین انواع دارنده محسوب می‌گردد. دارنده چک در واقع همان صاحب سند تجاری است که می‌تواند وجه چک را از مسئولین پرداخت آن مطالبه نماید. دارنده شامل اشخاصی که چک به صورت به آن‌ها منتقل گردیده و یا ذی نفع ... نیز می‌باشد.

**واژگان کلیدی:** دارنده سند، دارنده با حسن نیت، سند تجاری.

ارجاع:

فرزادی مهر، سارا؛ محمدحسینی، شاپور؛ حقیقی، محمدرضا؛ (۱۴۰۲)، بررسی مفهوم دارنده سند تجاری، تمدن حقوقی، شماره ۱۷.

## Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.



CC BY-NC-SA



## مقدمه

سند تجاری تنها وسیله‌ای است که به عنوان اثبات حق به شمار می‌رود؛ بنابراین خود این سند به تنهایی هیچ ارزشی ندارد. در اصل این سند هنگامی ارزش پیدا می‌کند و موجب ایجاد مسئولیت می‌شود که در تصرف اشخاص قرار گیرد؛ یعنی دارنده باید دارنده قانونی و یا دارنده با حسن نیت باشد. در میان اسناد تجاری، چک به عنوان یک وسیله پرداخت در معاملات از اهمیت ویژه و بالایی برخوردار است و به همین دلیل قانون‌گذار کشور ما و برخی از کشورهای دیگر، فقط برای این سند جنبه کیفری قائل شده است. قانون‌گذار برای چک، ضمانت اجرای کیفری پیش‌بینی کرده است؛ در واقع هدف قانون‌گذار از پیش‌بینی این ضمانت اجراها این است که چک به عنوان جایگزین پول در میان مردم شده و اشخاص همان اعتباری را که برای پول قائل هستند برای چک هم قائل شوند.

موضوع دارنده با حسن نیت از مباحث مرتبط و مهم در حقوق اسناد تجاری است. بر اسناد تجاری که در معاملات اشخاص همانند پول عمل می‌کنند، اصل عدم توجه ایرادات حاکم است. این اصل صرفاً در برابر دارندگان با حسن نیت سند تجاری اعمال می‌شود. با اجرای اصل عدم توجه ایرادات موقعیت دارنده سند تجاری از انتقال‌گیرنده یک قرارداد عادی متمایز شده و ایراداتی که در برابر منتقل‌الیه قابلیت استناد خواهد داشت در مقابل دارنده با حسن نیت مسموع نیست (عیسی پور لسکو کلايه، ۱۳۹۴، ۱۱). به دلیل تحولات و تکامل در قواعد حاکم بر اسناد تجاری، بخشی از خواص پول به این اسناد سرایت کرده است؛ پذیرنده (دارنده) این اسناد، به دلیل تضعیف موقعیت و حقوق خود، باید مطمئن باشد که

انتقال طلب در حقوق او تأثیری ندارد (کاتوزیان، ۱۳۷۰) و (شاهین، ۱۳۷۰، ۷).

با پیشرفت و توسعه تجارت و این که در امر بازرگانی دو عامل سرعت و سهولت نقش مهمی را ایفا می‌کنند، باید زمینه‌های امنیت خاطر تجار توسط دولت فراهم شود زیرا گردش ثروت در پیشرفت اقتصاد جوامع نقش مهمی دارد پس در روابط مبتنی بر توزیع ثروت و هدایت جریان‌های مالی، باید به تدابیر و چاره‌اندیشی‌های ویژه‌ای متوسل شویم (ایزدپناه، ۱۳۹۵، ۸). با توجه به این که در تمام اسناد، نام صاحب آن (دارنده سند) نوشته می‌شود، بر همین اساس هر سند قابلیت اثبات حق مالکیت صاحب خود را داراست. در صورتی که نام دارنده در سند نوشته نشود، مالک شخصی است که سند را در اختیار دارد و حق مطالبه وجه آن را دارد. حامل شخصی است که سند را حمل می‌کند و بر همین اساس مالک سند شناخته می‌شود اما ممکن است مالک اصلی نباشد مانند آن که سند را پیدا کرده یا به طریق غیرقانونی در اختیار او قرار گرفته باشد. در اصل، مبنای حقوقی مالکیت، ماده ۳۵ قانون مدنی می‌باشد که براساس قانون مدنی، قاعده یا اماره ید نامیده می‌شود.

هدف از نگارش این پژوهش، بررسی مفهوم دارنده سند تجاری می‌باشد تا بتوان به این سوالات پاسخ داد: دارنده سند تجاری کیست و به چه کسی اطلاق می‌گردد؟ دارنده از نظر رویه قضایی به چه کسی گفته می‌شود؟ تفاوت دارنده تجاری و مدنی چیست؟ وضعیت حقوقی دارنده با حسن نیت در کشور ما چگونه است؟ در بخش اول، ابتدا به بررسی دارنده و مفهوم لغوی و اصطلاحی آن و مفهوم آن با توجه به قانون مدنی و رویه قضایی می‌پردازیم و در بخش‌های دوم و سوم، به بررسی واژه حسن نیت و انواع دارنده پرداخته می‌شود و در بخش چهارم نیز به بررسی ماده ۳۵ قانون مدنی می‌پردازیم.

## ۱- مفهوم دارنده سند تجاری

### ۱-۱- مفهوم لغوی دارنده

در فرهنگ فارسی عمید، دارنده به معنای دارا بودن و دارای چیزی بودن شخص است (عمید، ۱۳۹۳) و در لغت نامه فرهنگ معین، به مالک و کسی که چیزی به او تعلق دارد گفته می‌شود (معین، ۱۳۸۷، ۱۴۸۲).

### ۱-۲- مفهوم اصطلاحی دارنده

در قانون تجارت تعریفی از دارنده سند تجاری دیده نمی‌شود اما قانون‌گذار در مواد ۲ و ۱۱ قانون صدور چک به نوعی، به مفهوم دارنده چک اشاره نموده است. ماده ۲ قانون صدور چک بیان می‌دارد: «دارنده

چک اعم از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او پشت نویسی شده یا حامل چک (در مورد چک‌های در وجه حامل) یا قائم مقام قانونی آنان...» و ماده ۱۱ قانون صدور چک نیز در این مورد بیان می‌دارد: «منظور از دارنده چک در این ماده شخصی است که برای اولین بار چک را به بانک ارائه داده است...» قانون‌گذار در این ماده مقرر نموده است فقط اولین نفری که جهت وصول وجه چک به بانک مراجعه می‌نماید، دارنده چک محسوب می‌گردد که می‌تواند اقدامات لازم جهت طرح شکایت کیفری را انجام دهد. به همین جهت بانک‌ها مشخصات اولین فردی که جهت وصول، چک را به بانک ارائه نموده، در پشت چک و گواهی عدم پرداخت قید می‌نمایند.

همان‌گونه که بیان شد در قانون تجارت تعریفی از دارنده چک نشده است اما می‌توان تعریف آن را بدین صورت بیان نمود که دارنده چک در واقع همان صاحب سند تجاری است که می‌تواند وجه چک را از مسئولین پرداخت آن مطالبه نماید. دارنده شامل اشخاصی که چک به آن‌ها منتقل گردیده و یا ذی نفع و... نیز می‌باشد. در مجموع، با توجه به مطالبی ذکر گردید، در جهت شناسایی دارنده سند تجاری می‌توان بیان نمود که: در صورتی که سند تجاری در وجه حامل صادر شده باشد و یا این که بدون قید مشخصات منتقل الیه ظهرنویسی شده باشد، متصرف سند مالک آن می‌باشد مگر این که خلاف آن ثابت شود. اگر سند تجاری در وجه شخص معینی صادر یا ظهرنویسی شده باشد، مالک سند کسی است که نام او به عنوان آخرین گیرنده درج شده باشد. شخصی که سند تجاری به نام او ظهرنویسی شده است، زمانی مالک آن محسوب می‌شود که ظهرنویسی به منظور انتقال باشد؛ زیرا گاهی تصرف یک سند، به منظور وکالت، نمایندگی و... است و ممکن است به دلیل مالکیت نباشد؛ در این صورت هر اقدامی از سوی وکیل یا نماینده، به نام اصیل خواهد بود.

با توجه به توضیحات فوق و رویه قضایی دارنده سند تجاری کسی است که: سند تجاری در وجه او صادر شده است؛ گاهی ممکن است دارنده سند تجاری، به عنوان اولین کسی باشد که سند در وجه او صادر شده است. معمولاً دارنده، فردی به غیر از صادرکننده است؛ با توجه به ماده ۳۱۰ قانون تجارت که در آن مقرر شده سند به حساب یا در وجه صادرکننده و به عهده دیگری تنظیم شود. شخص ثالثی که وجه سند را پرداخته است؛ پرداخت سند تجاری توسط شخص ثالث در ماده ۲۷۰ قانون تجارت پیش‌بینی شده است. مطابق این ماده:

«هر شخص ثالثی می‌تواند از طرف برات‌دهنده یا یکی از ظهرنویس‌ها وجه برات اعتراض شده را

کارسازی نماید. دخالت شخص ثالث و پرداخت وجه باید در اعتراض نامه یا در ذیل آن قید شود. « ذکر کلمه «باید» در این ماده تأکیدی بر آمره بودن مقررات قانون تجارت است.

بر این اساس، در صورتی که وجه سند تجاری توسط شخص ثالث به دارنده آن پرداخت گردد، سند تجاری و اعتراض نامه به او تسلیم و او مالک و دارنده جدید سند تجاری شناخته می‌شود. برای مثال شخص «الف» به عنوان دارنده چک و شخص «ب» به عنوان صادر کننده، به بانک محال علیه مراجعه و به علت عدم موجودی، منجر به صدور گواهینامه عدم پرداخت سند می‌شود و شخص «ج» تمامی وجه چک را به شخص «الف» پرداخت می‌نماید و این امر در برگه جداگانه‌ای گواهی و کلیه منافع چک از شخص «الف» به شخص «ج» انتقال و نسبت به آن اقرار می‌شود. شخص «ج» با ارائه چک و گواهی عدم پرداخت و گواهی انتقال منافع به طرفیت شخص «ب» اقامه دعوی می‌کند. شخص «ب» در مقام دفاع به مفاد ماده ۳۱۴ قانون تجارت که مقرر داشته مقررات برات شامل چک نیز می‌گردد، استناد می‌کند. مطابق مفهوم مخالف ماده ۲۷۱ قانون تجارت، شخص ثالث نمی‌تواند از حقوق دارنده برات به عنوان یک سند تجاری بهره‌مند گردد زیرا طبق ماده ۲۷۰ این قانون عمل ننموده و از طرفی ماده ۳۱۲ این قانون و ماده ۲ قانون چک، شخصی که چک به نام او پشت نویسی شده باشد را به عنوان دارنده می‌دانند. آیا دعوای چنین خواهانی مطابق مقررات قانون تجارت قابل رسیدگی است یا خیر و در صورتی که بخواهیم عمل شخص «ج» را بر مبنای قواعد عام مدنی تفسیر نماییم، با توجه به این که شخص «ج» با پرداخت وجه سند، دین شخص «ب» را به شخص «الف» پرداخته در صورتی که بدون اذن مدیون اقدام کرده باشد آیا حق مطالبه از شخص «الف» را دارد؟ در صورتی که در ظهر اعتراض نامه (گواهی عدم پرداخت)، عبارت انتقال حقوق ناشی از وجه چک درج نشده باشد، انتقال گیرنده چک نمی‌تواند از مزایای قانون تجارت برخوردار شود؛ بلکه به عنوان دارنده سند عادی و طلب ساده تلقی و مطابق مقررات قانون مدنی می‌تواند مطالبه طلب نماید.<sup>۱</sup>

نظر اکثریت: ماده ۳۱۴ هیچ ملازمه‌ای با ماده ۲۷۰ قانون تجارت ندارد. در ماده ۳۱۴ فقط موارد احصاء شده را می‌توان معطوف به مقررات برات نمود. عدم درج انتقال حقوق ناشی از وجه چک در ظهر اعتراض نامه به لحاظ آمره بودن مقررات قانون تجارت موجب می‌گردد دارنده حقوق انتقالی، از امتیازات اسناد تجاری که قانون تجارت در نظر گرفته برخوردار نگردد. بنابراین دارنده فعلی به عنوان انتقال گیرنده طلب

ساده تلقی و مقررات قانون مدنی در مورد آن جاری خواهد بود. نظر اقلیت: انتقال چک بر اساس تکلیفی که در قانون تجارت مقرر گردیده صورت نگرفته؛ با این حال انتقال آن به موجب سند دیگر، موجب می‌گردد دارنده سند تجاری محسوب شود، لذا دارنده می‌تواند از کلیه حقوق و امتیازات قانون چک و تجارت برخوردار گردد و دادگاه باید در صورت استحقاق خواهان، خواسته را در حکم ذکر نماید.

قانون‌گذار ایران در مواد ۳۱۰ به بعد قانون تجارت تضمیناتی را برای دفاع از حقوق دارنده چک پیش‌بینی کرده است از جمله این که صادرکننده و کلیه ظهرنویسان در مقابل دارنده چک مسئولیت تضامنی دارند.

### ۱-۳- مفهوم دارنده از دیدگاه حقوق مدنی

از دیدگاه حقوق مدنی، دارنده سند، در حقیقت دارنده حق دینی است که سند، نماینده و مثبت آن است و در صورتی که مشخص شود که حقی موجود نیست و یا ایجاد هرگونه خللی در نقل و انتقال این حق، موجب می‌گردد که عنوان دارنده به متصرف سند اطلاق نگردد. به عبارت دیگر، دارنده شخصی است که تصرف وی نسبت به سند، ناشی از نقل و انتقال صحیح یک حق دینی باشد. چنانچه در حقوق اسناد تجاری، مفهوم دارنده براساس اصول شناخته شده، در حقوق مدنی استوار گردد، اساسا اجرای اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات موضوعیت نخواهد داشت زیرا هرگونه ایراد در نقل و انتقال، مانع از ایجاد هرگونه حقی برای متصرفین بعدی سند خواهد بود (کاویانی، ۱۳۷۷، ۹۸). دارنده مدنی، شخصی است که به علت عدم رعایت شرایط شکلی صدور سند<sup>۲</sup>، ظهرنویسی و انتقال سند پس از مواعد قانونی، انتقال سند به رغم درج شرط عدم انتقال در هنگام صدور سند، انتقال سند پس از واخواست و صدور گواهی عدم پرداخت و... دارنده گردیده است و از آنجا که در اغلب موارد سند مزبور، تجاری نمی‌باشد، لذا دارنده مذکور، دارنده مدنی بوده و از امتیازات اسناد تجاری از جمله مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان برخوردار نبوده و فقط حق مراجعه به مدیون اصلی را دارد.

### ۲- حسن نیت

در ابتدا لازم است پیش از بررسی دارنده با حسن نیت، مفهوم حسن نیت را مورد بررسی قرار دهیم. حسن نیت در حقوق به گونه‌های مختلف تعریف شده است: پایبندی به هدف معامله و داشتن رفتار درست و

۲- ماده‌های ۲۲۳، ۲۲۶، ۳۰۸ و ۳۱۱ قانون تجارت

صادقانه در برابر تعهد؛ داشتن اعتقاد صادقانه به موضوعی نادرست؛ نداشتن رفتار مغایر با معیارها و ضوابط متداول در قراردادها؛ صداقت در نیت و عمل؛ فقدان اراده تقلب و کلاهبرداری و ایجاد ضرر برای طرف دیگر معامله. وجه مشترک این تعاریف، صداقت و راستی در قرارداد و ایفای وظایف قراردادی به گونه‌ای صادقانه، منصفانه و معقول است (جعفرزاده و سیمائی صراف، ۱۳۸۴، ۱۴۱) و (سنهوری، ۲۰۰۹، ۶۲۸) و (فاروقی، ۱۹۸۸، ۸۷). حسن نیت در اصل، مفهومی اخلاقی و یکی از نمادهای تأثیر اخلاق بر حقوق بوده که به صورت تدریجی وارد علم حقوق گردیده و در آن نهادینه شده است. به اعتقاد برخی از حقوقدانان، مفهوم حسن نیت، به طور دقیق قابل تعریف نیست و در عین آشکار بودن و سهولت، در مقام توصیف و تطبیق بر مصادیق دشوار است. گروهی دیگر از حقوقدانان نیز بر این باورند که با توجه به این که حسن نیت مفهومی ثابت و مستقل ندارد، در هر قراردادی باید با توجه به اصول، قواعد و شرایط موجود در قرارداد سنجیده شود نه صرفاً در شرایط انتزاعی (جعفرزاده و سیمائی صراف، ۱۳۸۴، ۱۳۶).

در بسیاری از نظام‌های حقوقی، با وجود آن که حسن نیت مورد شناسایی قرار گرفته و در بین برخی از کشورها نیز مقرراتی را به خود اختصاص داده، اما تعریف روشنی از آن ارائه نشده است. حسن نیت ترکیبی اضافی از دو واژه «حسن و نیت» است که در بسیاری از تعاریف همراه با رفتار منصفانه به کار می‌رود. عده‌ای از حقوقدانان، واژه حسن نیت را از جمله مفاهیم مبهم می‌دانند و معتقدند به این دلیل که حسن نیت از مفاهیم ذهنی است و برعکس واقعیت‌های خارجی، قابل تجربه کردن و اندازه‌گیری نمی‌باشد، تعریف آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. همچنین معتقدند به علت این که مفهوم حسن نیت از جمله مفاهیم انتزاعی است، باید مصادیقی در دنیای خارج وجود داشته باشد تا بتوان تعاریف مزبور را از آن‌ها انتزاع کرد، اما با این وجود مصادیق روشنی در خارج برای آن‌ها وجود ندارد. آن‌ها معتقدند با توجه به این استدلال، ارائه تعریف دقیق از حسن نیت غیرممکن است و در نتیجه به جای تلاش برای ارائه تعریف دقیق از طریق تعریف مخالف آن یعنی سوءنیت می‌توان آن را به گونه‌ای دیگر روشن ساخت (باقری و محمدی، ۱۳۹۵، ۲۱۶) و (مه‌دوی، ۱۳۹۷، ۲۰).

مفهوم حسن نیت با توجه به تعاریف حقوقدانان عمدتاً ناظر بر دو جهت است: اول - صداقت و اجتناب از خدعه و اندیشه متقلبانه، که در برابر سوءنیت قرار دارد. بر این اساس، شخصی که به سبب جهل یا فریب خوردن (برای مثال به علت وجود نشانه‌های خارجی برخوردار بودن طرف معامله از حق تصرف)، به اشتباه و با اعتقادی صادقانه تصور کند عملش مطابق قانون است، حسن نیت دارد و در اعمال قانون در مورد او سهل‌گیری می‌شود.



دوم- رعایت الگوهای متعارف در اجرای قراردادها و داشتن رفتاری صادقانه (فاروقی، ۱۹۸۸، ۸۸).

اصل حسن نیت شباهت‌هایی با اماره تصرف دارد: در حقوق مدنی اصل بر این است که کسی که مالی را در دست دارد مالک و متصرف آن می‌باشد مگر آن که خلاف آن ثابت شود. اما تفاوت در آن است که اصل حسن نیت به آسانی تزلزل پذیر نیست و در صورتی که سند تجاری، از اولین صادرکننده یا دارنده به سرقت رفته باشد و آخرین دارنده با حسن نیت باشد، اولین صادرکننده یا اولین دارنده باید به سارق مراجعه نماید در حالی که در حقوق مدنی، مالک عین می‌تواند مال خود را با کلیه خسارات از غاصب ناآگاه دریافت نماید.

### ۳- انواع دارنده سند تجاری

#### ۳-۱- دارنده با حسن نیت

دارنده با حسن نیت در قانون تجارت ما تعریف نشده است، اما حقوقدانان به منظور جبران سکوت قانون‌گذار تعاریفی را ارائه نموده‌اند. همچنین، وضعیت حقوقی دارنده با حسن نیت در رویه قضایی کشور ما با اصل عدم استناد به ایرادات رقم می‌خورد؛ یعنی با اجرای این اصل، موقعیت دارنده با حسن نیت سند، متحول شده و از امتیازاتی خاص برخوردار می‌گردد. به موجب تعریف یکی از حقوقدانان، دارنده برات در صورتی دارای حسن نیت است که حین انتقال برات به او از چگونگی روابط شخصی میان متعهدان برات آگاهی نداشته باشد (اسکینی، ۱۳۸۵، ۱۵).

به موجب ماده ۱۷ قانون متحدالشکل ژنو که اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات را تعریف نموده است، می‌توان گفت در این قانون هم اطلاع و هم اقدام و هم عمل به ضرر دارنده در نظر گرفته شده است. به نظر می‌رسد در حقوق ایران صرف آگاهی دارنده از چگونگی رابطه مسئولین سند کفایت می‌کند. این تعریف به نفع دارندگان اسناد تجاری است زیرا از یک سو، صرف عدم آگاهی، به معنای حسن نیت است و از سوی دیگر، اصل بر عدم آگاهی است و اثبات خلاف آن که بر عهده متعهدان سند قرار می‌گیرد، بسیار مشکل خواهد بود (عیسی پور لسکو کلایه، ۱۳۹۴، ۲۹). دارنده با حسن نیت، مهم‌ترین دارنده سند محسوب می‌شود و به کسی گفته می‌شود که فاقد سوءنیت باشد و مرتکب تقصیر نشده باشد.

### ۳-۲- دارنده با سوءنیت

دارنده با سوءنیت<sup>۳</sup>، در قانون ایران تعریف نشده است. رویه قضایی نیز در این خصوص موضع روشنی مشخص نکرده است. اما در حقوق فرانسه، با توجه به ماده ۱۲۱ قانون تجارت، دارنده با سوءنیت، دارنده‌ای است که اولاً از چگونگی روابط شخصی میان متعهد یا متعهدان سند آگاهی داشته و ثانياً عالماً به ضرر متعهد سند اقدام کرده باشد (دمرچیلی و همکاران، ۱۳۹۹، ۴۶۱). دکتر جعفری لنگرودی، در ارتباط با دارنده با سوءنیت بیان می‌نماید: سوءنیت هنگامی محقق می‌شود که حامل، در حین به دست آوردن، اقدام به زیان محال علیه کرده باشد یعنی بداند که در صورت الزام محال علیه به قبول برات، او را ملزم به ایفای ناروا خواهد کرد. به عبارت دیگر، همانگونه که ذکر گردید، دارنده با سوءنیت به دارنده‌ای اطلاق می‌گردد که از ایرادات سند تجاری مطلع بوده و با علم و آگاهی به عدم مدیونیت مدعی ایراد، سند را با سوءنیت یا بدون پرداخت عوض مناسب تحصیل کرده باشد. دارنده با سوءنیت از ایرادات ظهرونیسان یا صادرکنندگان مصون نیست، البته داشتن سوءنیت در زمان قبض (گرفتن) سند ملاک است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸، ۴۴۱).

به موجب ماده ۲ قانون صدور چک، صادرکننده چک باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محال علیه داشته باشد و تخلف از آن به موجب ماده ۶ این قانون، جرم است و لازم نیست چک در مقابل بدهی صادر و تسلیم شده باشد؛ زیرا چک از جمله اسناد تجاری است که بین اشخاص رد و بدل می‌شود بدون این که دارندگان آن از انگیزه صدور آن اطلاع داشته باشند و به همین دلیل است که قانون‌گذار، صرف صدور چک بلامحل را جرم شناخته و برای آن مجازات تعیین نموده است. برای این که رابطه دارنده با مسئول سند، مشمول این اصل (اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات) قرار گیرد، وجود دو شرط الزامی است:

اول- دارنده در برابر مسئولی که به او رجوع کرده، دارنده غیرمستقیم باشد. منظور از غیرمستقیم بودن دارنده این است که مسئول به طور مستقیم با او طرف قرارداد نباشد و یا سند را مستقیماً از مسئولی که به او رجوع کرده نگرفته باشد. به عنوان مثال، اولین دارنده سند که سند در وجه او صادر گردیده، در برابر صادرکننده، دارنده مستقیم است یا انتقال‌گیرنده‌ای که ظهرونیس با ظهرونیسی، سند را به او انتقال داده،

دارنده مستقیم است. منظور از با حسن نیت بودن دارنده این است که نباید به ایراداتی که مسئول به آن استناد می‌کند، در موقع انتقال سند به او آگاه باشد. عنصر اصلی حسن نیت در این اصل، بی‌اطلاعی از وجود ایراد مورد استناد در زمان تسلیم شدن سند به دارنده است. اگر دارنده، در هنگام گرفتن سند، به وجود اهلیت جاهل باشد ولی بعد از آن اطلاع یابد، با حسن نیت محسوب می‌شود و علم بعدی، زائل‌کننده حسن نیت او نیست. برای زوال حسن نیت، علم به ایراد مورد استناد شرط است. برای مثال، در صورتی که مسئول مورد مراجعه امکان استناد به چندین ایراد برای رهایی از مسئولیت داشته باشد و دارنده در هنگام گرفتن سند نسبت به بعضی ایرادات عالم و نسبت به بعضی دیگر جاهل باشد، نسبت به ایرادی که از وجود آن آگاه بوده، با سوءنیت و نسبت به ایرادی که به وجود آن جاهل بوده، با حسن نیت تلقی می‌گردد. به این ترتیب مسئول مورد مراجعه در برابر دارنده مستقیم به هر ایراد مؤثری برای رهایی از مسئولیت خود می‌تواند استناد کند. علاوه بر این در برابر دارنده غیرمستقیم نسبت به ایرادی که او به آن عالم است، قابلیت استناد دارد.

دوم- دارنده حسن نیت داشته باشد. در صورتی که دارنده، سند را از طریق تقصیر سنگین تحصیل کرده باشد، دارنده با سوءنیت محسوب می‌گردد. منظور از تقصیر سنگین، بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی (تقصیر شدید) می‌باشد. زیرا تقصیر سنگین، ناآگاهانه صورت می‌گیرد و به دلیل بی‌توجهی بیش از حد مرتکب تقصیر شده اما سوءنیت با آگاهی صورت گرفته است. در نتیجه در صورت عدم تادیه وجه سند، نمی‌تواند به اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات و همچنین اصل استقلال امضاءها در برابر دارنده با حسن نیت استناد نماید.

### ۳-۳-۳- دارنده مجرم

دارنده مجرم از طریق ارتکاب جرائمی مانند سرقت، کلاهبرداری، جعل، خیانت در امانت و... به طور غیرقانونی، دارنده سند شده است و دارنده مدنی و تجاری محسوب نمی‌گردد و اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در مورد این دارنده اجرا نمی‌گردد. دارنده مجرم، دارنده بدون حسن نیت است و اصولاً حق مراجعه به هیچ کس حتی مدیون غیرواقعی را ندارد؛ به این دارنده در ماده ۱۴ قانون چک اشاره شده؛ مطابق با این ماده، صادرکننده چک یا ذی نفع یا قائم مقام قانونی آن‌ها با تصریح به این که چک سرقت یا جعل یا مفقود گردیده یا از طریق خیانت در امانت یا کلاهبرداری یا جرائم دیگری تحصیل گردیده می‌تواند کتبا دستور عدم پرداخت وجه چک را به بانک صادر نماید. تمامی مطالب در خصوص دارنده

بدون حسن نیت، در رابطه با وی مصداق دارد. این دارنده، اگرچه سند تجاری را در ید خویش دارد اما از حمایت قوانین مدنی و تجاری برخوردار نمی‌باشد.

### ۳-۴- دارنده مستقیم

دارنده مستقیم یا بلافصل سند تجاری، دارنده‌ای است که سند تجاری را مستقیماً از صادرکننده، ظهرویس یا ید قبل از خود دریافت نموده باشد. به همین دلیل، نسبت به انتقال‌دهنده یا واگذارکننده سند تجاری (با حسن نیت یا بدون حسن نیت)، دارنده مستقیم یا بلافصل محسوب می‌گردد.

### ۳-۵- دارنده ثالث

دارنده غیرمستقیم یا ثالث که سند تجاری را مستقیماً از ید ماقبل خود دریافت داشته، نسبت به سایر ایادی سند غیر از انتقال‌دهنده، دارنده ثالث محسوب می‌گردد و یا بدون این که الزاماً با هر کدام از ایادی قبلی سند ارتباطی داشته باشد، سند تجاری را به هر عنوان در اختیار داشته و متصرف آن محسوب می‌گردد؛ مانند دارنده‌ای که سند تجاری مفقود شده را یافته و در اختیار داشته باشد.

### ۴- ماده ۳۵ قانون مدنی

به نظر می‌رسد این ماده ۳۵ قانون مدنی، جانشین ماده ۲۲۷۹ قانون مدنی فرانسه است که حکم را همراه با یک استثناء وضع نموده است: «در اموال منقول، تصرف دلیل مالکیت است، با این حال کسی که چیزی را گم کرده یا از او به سرقت رفته می‌تواند ظرف سه سال از تاریخ فقدان یا سرقت، آن را از کسی که مال در ید اوست مطالبه نماید ولی او نیز می‌تواند به کسی که مال را از او ستانده است، مراجعه نماید». حذف استثناء مذکور در ماده ۲۲۷۹ قانون مدنی فرانسه، موید اختلاف در مبانی است. تصرف در حقوق ایران، دلیل مالکیت نیست بلکه تنها اماره مالکیت است و در حقیقت ماده ۳۵ قانون مدنی ترجمه قاعده فقهی معروف (قاعده ید) است که همواره خلاف آن قابل اثبات می‌باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۵، ۲۱۵). اما ماده ۲۲۷۹ قانون مدنی فرانسه، به رغم شباهت ظاهری در صدر ماده، با توجه به استثناء فقدان یا سرقت مال، گویای آن است که منظور از تدوین آن تنها ایجاد یک اماره قانونی نبوده بلکه مقصود، حمایت از متصرف با حسن نیت بوده است؛ حمایتی که در مورد فقدان و سرقت مال تقلیل یافته و فقط به وضع یک مرور زمان کوتاه خلاصه شده است (کاتوزیان، ۱۳۷۰) و (شاهین، ۱۳۷۰، ۴۸۵).

۴- تصرف به عنوان مالکیت، دلیل مالکیت است مگر خلاف آن ثابت شود.

## نتیجه

اگرچه مفهوم دارنده سند تجاری در قانون تجارت بیان نشده اما به طور کلی در تعریف دارنده چک می‌توان گفت: دارنده چک در واقع همان صاحب سند تجاری است که چک در وجه او صادر گردیده و می‌تواند وجه چک را از مسئولین پرداخت آن مطالبه نماید. دارنده شامل اشخاصی که چک به صورت به آن‌ها منتقل گردیده و یا ذی نفع نیز می‌باشد. از نظر رویه قضایی، دارنده سند شخصی است که سند در وجه او صادر گردیده یا شخص ثالثی است که وجه سند را پرداخت کرده است.

دارنده، به متصرف سند تجاری اطلاق می‌شود و در حقوق تجارت به سه دسته تقسیم می‌گردد: دارنده قانونی (با حسن نیت): قانون تجارت دارنده با حسن نیت را تعریف نکرده است؛ اما می‌توان گفت دارنده قانونی، با توجه به شرایطی که ذکر گردید، دارنده‌ای است که سوءنیت نداشته باشد و مرتکب تقصیر سنگین نشده باشد. چنین دارنده‌ای مورد حمایت قانون‌گذار می‌باشد. دارنده مدنی: شخصی است که به علت عدم رعایت شرایط شکلی صدور سند، ظهرونی، انتقال سند پس از مواعد قانونی، انتقال سند به رغم درج شرط عدم انتقال در هنگام صدور سند، انتقال سند پس از واخواست و صدور گواهی عدم پرداخت و... دارنده گردیده است و از امتیازات اسناد تجاری از جمله مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان برخوردار نبوده و فقط حق مراجعه به مدیون اصلی را دارد. دارنده واقعی: این دارنده ممکن است به دلایل مختلفی مانند مفقود شدن سند، سرقت، کلاهبرداری و... سند را از دست بدهد و برای مسترد نمودن سند باید سوءنیت دارنده ظاهری و همچنین مالکیت خود بر سند را اثبات نماید. چنین شخصی که سند را از طریق مجرمانه تحصیل می‌نماید، مجرم است. چنین دارنده‌ای در مقابل دارنده قانونی سند، هیچ حقی ندارد و برای این که به حقوق خود دست یابد باید به دارنده پس از خود که فاقد حسن نیت است مراجعه نماید. در نتیجه، دارنده سند تجاری، دارنده قانونی محسوب می‌گردد مگر این که توسط یکی از مسئولین سند یا دارنده واقعی، سوءنیت وی اثبات گردد.

دارنده در حقوق مدنی و حقوق تجارت تفاوت دارد: دارنده مدنی برای اثبات ذی نفع بودن خویش نیاز به ارائه دلیل دارد و از حمایت قانون‌گذار برخوردار نمی‌باشد. در صورتی که در حقوق اسناد تجاری، مفهوم دارنده براساس حقوق مدنی تعریف شود، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات موضوعیت ندارد زیرا هرگونه ایراد در نقل و انتقال مانع از ایجاد هرگونه حقی برای متصرفین بعدی سند است. دارنده قانونی از چنین حمایتی برخوردار بوده و جهت پیروزی در دعوا و وصول وجه سند، نیاز به ارائه دلیل ندارد و

برخلاف دارنده مدنی، برای توقیف اموال، نیازی به سپردن خسارت احتمالی ندارد. اجرای عادلانه اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات، مستلزم وجود حسن نیت در دارنده و متعهدین سند می‌باشد؛ بنابراین با توجه به این که دو واژه دارنده و حسن نیت در حقوق ایران تعریفی ندارند، لازم است تا مفهوم آن‌ها در اسناد تجاری مشخص شود.

**ملاحظات اخلاقی:** موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

**تعارض منافع:** تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

**تأمین اعتبار پژوهش:** این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

## منابع

### فارسی

- اسکینی، ربیعا، ۱۳۸۵، **حقوق تجارت سه**، چاپ دهم، تهران، انتشارات سمت.
- ایزدپناه، لایلا، ۱۳۹۵، استثنائات وارد بر اصل عدم توجه ایرادات در اسناد تجاری، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشگاه علم و فرهنگ.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۵، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ شانزدهم، تهران، انتشارات گنج دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۸، **دایره المعارف حقوق مدنی و تجارت**، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش.
- دمرچیلی، محمد؛ حاتمی، علی؛ قرآنی، محسن، ۱۳۹۹، **قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی**، چاپ بیست و هفتم، تهران، انتشارات دادستان.
- شاهین، غلامعلی، ۱۳۷۰، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در اسناد تجاری، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- عیسی پور لسکو کلاپه، سارا، ۱۳۹۴، بررسی وضعیت حقوقی دارنده با حسن نیت اسناد تجاری در حقوق ایران و قانون متحدالشکل آمریکا، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشگاه گیلان.
- عمید، حسن، ۱۳۹۳، **فرهنگ فارسی**، چاپ چهل و چهارم، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۷۰، **حقوق مدنی (ضمان قهری و مسئولیت مدنی)**، چاپ سوم، تهران، انتشارات

دانشگاه تهران.

- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۷۰، **حقوق مدنی (قواعد عمومی قراردادها)**، تهران، شرکت سهامی انتشار تهران.  
- کاویانی، کوروش، ۱۳۷۷، اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات در مقابل دارنده با حسن نیت در اسناد تجاری،  
**رساله دکتری حقوق خصوصی**، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

- مهدوی، ژیللا، ۱۳۹۷، مفهوم و آثار دارنده با حسن نیت در حقوق اسناد تجاری ایران و مقررات بین‌المللی،  
**پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه  
طباطبایی.

- معین، محمد، ۱۳۸۷، **فرهنگ فارسی**، چاپ چهاردهم، تهران، انتشارات امیرکبیر.  
- جعفرزاده، میرقاسم و سیمائی صراف، حسین، ۱۳۸۴، حسن نیت در قراردادهای بین‌المللی: قاعده‌ای فراگیر یا  
حکمی استثنائی، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۴۱.

- باقری، مرضیه و محمدی، روح‌الله، ۱۳۹۵، بررسی نقش حسن نیت در عقود و قراردادها در حقوق ایران و  
فرانسه، **فصلنامه مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه**، شماره ۲/۴.

## عربی

- سنهوری، عبدالرزاق احمد، ۲۰۰۹، **الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید**، بیروت، منشورات  
الحلبی الحقوقیه.

- فاروقی، حارث سلیمان، ۱۹۸۸، **المعجم القانونی**، بیروت، مکتبه لبنان.

# Legal Civilization

No.17- Winter 2024

ISSN: 2873-1841  
ISSN: 2873-1922

- An Investigation of the Necessity to Disclose the Existence of Contract in Third Party Funding in International Arbitration and Privilege  
**Mohammad Mahdi Asadi**
- Aggravated Qualities of Crime in Iranian Criminal Law  
**Mohammad Kamali, Mohammadbagher Basir**
- The Foundations of Natural Rights in John Locke and Its Impact on the Convention on the Rights of the Child  
**Mohamad Mahdi Davar, Saeideh Taslimi**
- Decriminalization; an Attitude to Prevent the Persistence of Juvenile Delinquency  
**Mohammad Javanbakht, Parisa Karimej, Mohaddeseh Sadeghian Lamraski**
- Examining the Concept of the Holder of a Commercial Document  
**Sara Farzadimehr, Shapoor Mohammadhosseini, Mohammadreza Haghighi**
- The Effect of Islamic Lifestyle in the Prevention of White-Collar Crimes: Legal and Jurisprudential Analysis  
**Maryam Kamaei, Zahra Ansarifar, Petter Gottschalk**
- Methods of Resolving Disputes in FIDIC Contracts  
**Arman Yaghobi Moghadam, Mohammad Gholampor Vishkaei, Mohammad Yazarshadi**
- Examining the Analyzing the Evolution of the Criminal Phenomenon of Genocide in the Historical Context  
**Mohammad Javanbakht, Minoo Mohammadei, Kiomars Kalantari daroonkela**
- The Role of the Judge in the Execution of Criminal Sentences in Deterrence and Individualization of Punishment  
**Zahra Nazari**
- Criticism and Assessment of Managers' Responsibility for the Company's Tax Liabilities Based on the Legal Bill to Amend a Part of the Commercial Law and the Direct Taxes Law  
**Nima Rezaei, Mohammad Shojaei Far, Amirhasan Abolhasani**
- Tax Crimes with an Approach to Penology in Iranian Law  
**Sayyedeh Faezeh Fatemi**
- Competent Authority and Demand Title in Land Nationalization Lawsuits  
**Moslem Alahyari**
- Executive Challenges of Children and Adolescent Rights Protection Offices Centered on the Role of Judge  
**Sayyed Mehdi Ahmadi, Nastaran Arzainan**
- Environmental Responsibility of Multinational Companies in the Oil Industry with Emphasis on the "Polluter Pays" Principle  
**Hadi Masoudifar, Fatemeh Naeimi Shamel**
- The Impact of Restorative Justice and Criminal Policy on Sexual Victimization of Children (from Protection to Rehabilitation)  
**Sayyed Hossein Dehghan Nayeri, Maryam Mosaferi**
- The Right to Self-Determination as one of the Basic Human Rights Regarding Transgender People (with Emphasis on the Decree Issued by the 13th Branch of the Court of Appeal of Mazandaran Province)  
**Mohammad Saeid Hosseini, Heshmat Rostami Daroonkela, Mohammad Mehdi Saki, Fatemeh Dehghan, Abbas Rezaei Gilani4**
- Protection of the Cultural Rights of Prisoners in International, Regional Instruments and Iranian Legal System  
**Marjan Negahi Mokhlesabadi**
- Analysis of the Tax Law System Governing Commercial Companies  
**Parisa Rezvan, Ali Zare**
- Human Dignity in Criminal Law and International Documents  
**Mohammad Amin Ebrahimi**
- The Role of Government-Owned Property in Promoting Economic Goals: Analysis of Laws and Examination of Obstacles and Solutions  
**Elham Derki, Ayda Mokhtarch, Behnam Rastegari**
- Subjectivity and Proof of Crime in the Islamic Penal Code Approved in 2012  
**Sadegh Banitarafian Havizavi**
- The Differential Criminal Policy of the Armed Forces Law against the Sale of Military Property and Objects  
**Yasser Shakeri**